

Fornuftens svake røst

104522

Natvaren 2010.8.4

Sigmund Freud skal en gang ha sagt at fornuftens stemme er svak, men den gir seg ikke før den blir hørt.

Kanskje er det noe slikt som ligger bakom, når vi nettopp nå opplever den oppblomstrende interessen for den nære fortiden vår. Trangen til å se på sin egen fortid ligger hele tiden i oss, men den stenges av negative holdninger og uvilje mot på nytt å se på noe traumatisk. Først når slike traumer er blitt tilstrekkelig svekket av tiden, er det mulig igjen å komme fram med materiale som kan få oss til å vurdere hendelsene på nytt.

Sosialpsykologen Berit Ås er blant annet inne på slike foregangsmennesker som Haagen Ringnes og Bjørn Bjørnsen, som tidligere enn andre forsøkte å stille nye spørsmål. De oppnådde ikke så mye selv, bortsett fra å skaffe seg mye personlige ubehageligheter. Men de har trolig gjort et grovarbeid, som nå gjør det lettere for andre å bringe kontroversielt materiale fram i lyset.

Men nå er det jo ikke bare NS-arkiver som har dukket opp. Annet materiale har også blitt lagt på antikvarenes disk.

Likevel – det er dokumentene som har med vår opplevelse av krigen å gjøre, som skapte denne interessen først, mener Berit Ås. Når de har dukket opp nettopp nå, går hun ut fra det skyldes en ny atmosfære omkring det som skjedde under krigen. Materialet er ikke så betent lenger, det er ikke så farlig for en person å stå fram med det, man blir ikke lenger politisk mistenkeliggjort. Det skjedde jo så sent som med Haagen Ringnes, da han laget sin fjernsynsserie «Solkorset» og prøvde å vise at saken dreide seg om høyst forskjellige mennesker med høyst for-

skjellige motiver. Det var stier som måtte trækkes opp på nytt, og det gjorde vondt første gang. Når andre arkiver, som Mot Dag- og Hambro-arkivet, senere har dukket opp, er det bare i kjølvannet av de to første. Interessen er blitt utnyttet, oppmerksomheten har fokusert også på at det er penger å tjene. Trolig vil vi få se enda fler gamle arkiver, som ligger og flyter rundt omkring og nå dukker fram fra ett eller annet loft.

Men hvorfor denne trangen til å se tilbake på krigstiden enda en gang?

Ja, det er vel noe slikt Freud forsøkte å si noe om i det korte sitatet innledningsvis.

Det er ikke bare krigen som har vært en traumatisk periode for nordmenn i vår nære fortid. 30-årene var en annen, den første bølgen av anti-atombvåpendemonstrasjonene på 50-tallet en tredje. Og av disse periodene oppstod det skikkelser i samtiden, som ble nærmest mytiske i ettertiden. Gerhardsen, Bratteli fra 30-årene, Max Manus og Gutta på skauen fra krigen. De fikk noe eventyrlig forbundet med sin person i folks bevissthet. Nesten alle har opplevd politiske kriser som festner seg i slike absolutte forestillinger, både som traumer og som myter. Og det blir til at man ser alle senere politiske situasjoner gjennom dem. Det skjedde ikke minst i forbindelse med hendelsene under krigen. Først lenge etterpå begynner krisen å falme så pass mye, at Freuds ord finner sin bekreftelse. Da kan vi begynne å slappe av på feiloppfatninger og feiltolkninger av hva som egentlig skjedde og se tingene på nytt i et sannere lys.

Berit Ås forteller fra sin egen ungdomstid under

krigen. Hun var av jøssing-familie, men hun så hvordan holdninger mot NS-medlemmer og andre av tyskernes medløpere, gikk utover uskyldige - barn av tyskvennlige foreldre, folk som kom med på den gale siden uten egentlig uhederlige motiver. Hun tok konsekvensen av det hun så, tok enkelte av dem i forsvaret og kom dermed iblant i kollisjon med en dominerende rettsbevissthet i samfunnet omkring.

Det er bevisstheten om slike urimeligheter som ligger og sliter i fornuften og i pakt med Freuds oppfatninger gjenkaller oppmerksomheten på hendelsene i en trang til selvransakelse. Men først når det er gått en lang tid. For motholdningene trenger å slites ned. Det kan til og med være at den generasjonen som opplevde tiden mest traumatisk, først må falle fra. Så det blir mulig igjen å se hva som skjedde, bare med – litt – nye øyne. Det er mye som taler for at vi er vitne til noe slikt nettopp nå, undrer Berit Ås.

Så lenge avvergemekanismene får råde urokket, er det vanskelig å kommunisere på tvers av de ulike gruppene i samfunnet. Det oppleves smertefullt å skulle gjennomleve slikt på nytt og med andre øyne. Men før eller siden kommer det likevel, og det er bare snakk om tilstrekkelig tid før traumene falmer. For det er også et ork å forankre oss i en falsk bevissthet, som ble skapt nettopp av hendelsenes traumer. Vi må begynne å kommunisere igjen.

Og da dukker det opp ting, slik som nå, som setter diskusjonen i gang igjen. Etter den lange tiden med fornektelse av diskusjon, kommer først debatten, som med programmene til Ringnes, så kommer interessen, som med NS-arkivene, og med dem mer nyanterte synspunkter.

13!